

УДК 341.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.5.30>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГНУЧКОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Петренко Ю.В.,
доктор філософії,
асистент кафедри конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0003-4954-3332
e-mail: petrenkoyulija22075@gmail.com

Петренко Ю.В. Правові засади гнучкої євроінтеграції.

Ведучи мову про процес визначення теоретичного підґрунтя сучасного євроінтеграційного процесу, констатовано, що Європейський Союз як об'єднання, з самого початку його заснування не мало наперед визначену і незмінну стратегічну мету. Наявні на сьогодні структури Європейського Союзу були започатковані ще в повоєнний період. Безумовно, на той час перед Західною Європою стояли зовсім інші цілі та завдання.

Доведено, що аналіз євроінтеграції в історичній ретроспективі дає можливість зрозуміти інтеграційні процеси, що протікають в Європейському Союзі, усвідомити їх справжні цілі та завдання. Встановлено, що першочергово це було дійсно об'єднання зусиль та можливостей саме у сферах безпеки та оборони. Беручи до уваги тогочасні повоєнні реалії, це було цілком виправдано. Однак враховуючи супротив до інтеграції у політичній сфері та сфері оборони, який на той час так і не вдалося подолати, довелося шукати шляхи до інтеграції, які точно вдалося б реалізувати. З'ясовано, що саме тому процес євроінтеграції було розпочато саме з економічної сфери. Констатовано, що політика в галузі безпеки та оборони вже тоді була найбільш чутливою компонентою національного суверенітету, щодо ступеню обмеження якої європейські держави мали тенденцію до розбіжності. З'ясовано, що на певний час було відстрочено спроби подальшого поглиблення взаємодії у сферах зовнішньої та оборонної політики, які є найбільш тендітною ключовою складовою національного суверенітету.

Констатовано, що питання розширення ЄС нерозривно пов'язане з процесом поглиблення інтеграції в цьому об'єднанні. Однак цей процес завжди був достатньо суперечливий. Вектори та завдання процесу євроінтеграції постійно трансформуються, так як мають враховувати як внутрішні чинники політичного та економічного характеру всередині ЄС та окремих його країн, а також зовнішні тенденції розвитку міжнародних відносин, що знову ж таки динамічно змінюються.

З'ясовано, що поява різношвидкісної інтеграції зумовлена збільшенням числа членів Європейського економічного співтовариства, а згодом і Європейського Союзу, що мали різні інтереси та можливості всередині об'єднання. Доведено, що для того, щоб не обмежувати групи країн у їх прагненнях поглибитися в певних сферах співпраці, а також щоб нівелювати протиріччя та відмінності в підходах до можливих векторів євроінтеграції, необхідним було запровадити інструмент гнучкої інтеграції. Це дало можливість просувати євроінтеграцію вперед. Досліджено форми гнучкої інтеграції та посиленої співпраці.

Ключові слова: гнучка євроінтеграція, Економічний і валютний союз, шенгенська зона, Європейський економічний простір, посилена співпраця, PESCO.

Petrenko Y.V. Legal principles of flexible european integration.

Speaking about the process of determining the theoretical basis of the modern European integration process, it is worth noting that the European Union as an association, from the very beginning of its foundation, did not have a predetermined and unchanging strategic goal. The structures of the European Union that exist today were established in the post-war period. Of course, at that time Western Europe faced completely different goals and tasks.

It is proven that the analysis of European integration in historical retrospect makes it possible to understand the integration processes taking place in the European Union, to realize their true goals and tasks. It is established that first of all it was a real unification of efforts and opportunities in the areas of security and defense. Taking into account the post-war realities of that time, this was quite justified. However, given the opposition to integration in the political and defense spheres, which at that time could not be overcome, it was necessary to look for ways to integration that would definitely be implemented. It is found out that this is why the process of European integration was started precisely from the economic sphere. It is stated that security and defense policy was already the most sensitive component of national sovereignty, regarding the degree of restriction of which European states tended to disagree. It is found out that attempts to further deepen interaction in the spheres of foreign and defense policy, which are the most fragile key component of national sovereignty, were postponed for a certain time.

It is stated that the issue of EU enlargement is inextricably linked with the process of deepening integration in this association. However, this process has always been quite controversial. The vectors and tasks of the European integration process are constantly transforming, as they must take into account both internal factors of a political and economic nature within the EU and its individual countries, as well as external trends in the development of international relations, which again are changing dynamically.

It is found that the emergence of multi-speed integration is due to the increase in the number of members of the European Economic Community, and later the European Union, which had different interests and opportunities within the association. It is proved that in order not to limit groups of countries in their aspirations to deepen in certain areas of cooperation, as well as to eliminate contradictions and differences in approaches to possible vectors of European integration, it was necessary to introduce a tool of flexible integration. This made it possible to move European integration forward. Forms of flexible integration and enhanced collaboration were explored.

Key words: flexible European integration, Economic and Monetary Union, Schengen area, European Economic Area. enhanced cooperation, PESCO.

Постановка проблеми. Міркуючи про визначення теоретичного підґрунтя сучасного процесу євроінтеграції, мабуть, важко уявити Європейський Союз як з об'єднання, що з самого початку його заснування мало наперед визначену і стало стратегічну мету. Ті структури ЄС, які існують на сьогодні, взяли свій початок ще в повоєнний період. Звісно, на той час перед Західною Європою стояли дещо інші цілі та завдання. Та й для того, щоб успішно започаткувати інтеграційні процеси, спершу довелося відмовитися від інтеграції у сфері політики та оборони. Дійсно, політична інтеграція та інтеграція у сферах безпеки та оборони на той час була не можливою. Занадто чутливими ці сфери були для суверенітету країн Західної Європи. Саме з цієї причини не вдалося створити Європейське оборонне співтовариство, договір про заснування якого в 1952 році було підписано міністрами закордонних справ Франції, Італії, ФРН, Бельгії, Нідерландів та Люксембургу. Ратифікація Договору про заснування Європейського оборонного співтовариства 30 серпня 1954 року була провалена в Національних зборах Франції. Не вдалося досягти успіху і в реалізації проекту Європейського політичного співтовариства, договір про який був оприлюднений у Страсбурзі 10 березня 1953 року. Відповідний проект також було відкинуто країнами Західної Європи.

Тож реалізувати ідеї утворення наднаціональних організацій у сфері зовнішньої політики та політики безпеки так і не вдалося. Причиною стала неготовність країн Західної Європи передати свої суверенні права у даних сферах на наднаціональний рівень. Тому держави Західної Європи зробили акцент на розвиток економічної інтеграції. Варто зазначити, що на цьому шляху вони змогли досягти неабияких успіхів.

Європейська інтеграція, що розпочалася з країн Західної Європи, згодом охопила і країни Центральної та Східної Європи, які виявили намір приєднатися до Європейського Союзу. І якщо при створенні Європейських спільнот шість країн-засновниць мали єдині цілі інтеграції та спільні погляди щодо інтенсивності її темпів, то в міру розширення Європейських спільнот, а згодом і Європейського Союзу, ідея одношвидкісного розвитку перестала бути можливою. Безумовно, різний історичний досвід, географічне розташування, економічна неоднорідність розвитку країн спільноти зумовлює різне бачення завдань та шляхів їх реалізації. Тож складності у втіленні єдиних інтеграційних проектів стали поштовхом до пошуку нових шляхів розвитку ЄС, що дали б можливість все ж просувати інтеграційний процес, хоча й робити це нерівномірно для його учас-

ників. Правовим інструментом, що дав можливість це зробити, стала гнучка інтеграція. Глибокий аналіз правової природи гнучкої інтеграції дає можливість констатувати, що на сьогодні немає єдиного підходу до цілісної теорії даної правової категорії, відсутня й одностороння практика її реалізації. Гнучка євроінтеграція скоріше є реакцією на розширення ЄС і збільшення розриву між інтересами та можливостями його учасників. Варто констатувати, що поява гнучкої євроінтеграції та посиленої співпраці є реакцією на виклики, обумовлені розширенням ЄС, неоднорідністю можливостей його учасників, прагненням попри розмаїття підходів до євроінтеграційного процесу, все ж рухати його вперед. Особливий науковий інтерес становить дослідження можливості використовувати правовий інструмент гнучкої євроінтеграції третіми країнами, тобто інтегруватися до тієї чи іншої сфери разом з державами-членами Європейського Союзу, не будучи його учасником. Ці питання на сьогодні передусім стосуються Єдиного внутрішнього ринку в ЄС і Шенгенської зони. Безумовно, участь у ряді проєктів євроінтеграції є досить бажаною для третіх країн, водночас це дає можливість брати участь в їх реалізації без передачі частини свого суверенітету на наднаціональний рівень, без чого неможливе повноправне членство в ЄС. Такі можливості є відкритими й для України.

Мета дослідження. Предметом наукового інтересу є з'ясування правових засад гнучкої євроінтеграції та однієї з найбільш недосліджених її форм – посиленої співпраці. Не менш важливим є дослідження форм практичного втілення гнучкої євроінтеграції та посиленої співпраці.

Стан опрацювання проблематики. Питання правової природи гнучкої євроінтеграції почало активно досліджуватися після утворення Європейського Союзу. Однак на сьогодні немає єдиного підходу до цілісної теорії даної правової категорії, відсутня й одностороння практика її реалізації. Поява гнучкої євроінтеграції є скоріше реакцією на виклики, обумовлені розширенням ЄС, неоднорідністю можливостей його учасників, прагненням попри розмаїття підходів до євроінтеграційного процесу, все ж рухати його вперед. Подальше наповнення гнучкої інтеграції новими формами зумовлювало зростання наукового інтересу до даного питання. Особливо варто відзначити доробок таких вчених, як А. Ворлех, А. Келлікер, А. Стубб, Л. Меткалф, Дж. Шоу, Б. Хол тощо. Однак гнучка інтеграція є правовим інструментом досягнення цілей поглиблення співпраці країн-членів ЄС і виникла як реакція появи внутрішніх та зовнішніх викликів на цьому шляху. Тож поява нових і нових викликів зумовлює виникнення нових форм гнучкої інтеграції, що будуть спроможні рухати процес співпраці попри наявні перешкоди. Тож питання дослідження правової природи гнучкої євроінтеграції не є до кінця вивченим і дослідженим.

Виклад основного матеріалу. Переломним етапом в реалізації принципу гнучкої інтеграції в Європейському Союзі стало підписання Маастрихтського договору, який став першим документом, що визначив можливість відступати від принципу рівної участі усіх членів об'єднання в процесі євроінтеграції. Тож Маастрихтський договір став правовим підґрунтям для подальшої появи в установчих договорах ЄС елементів правової неоднорідності, зокрема, в аспекті глибини євроінтеграційних процесів для країн-учасниць об'єднання.

Гнучка інтеграція у формі системи різних виключень застосовувалася і продовжує застосовуватися в різних сферах розвитку ЄС. Прикладами можуть служити виключення, що в різний період були застосовані до Великої Британії, Данії, Ірландії, усі транзитні періоди для нових країн, що носять тимчасовий характер [1, с. 34].

Відповідно до протоколу № 15 до Договору про Європейський Союз «Про деякі положення щодо Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії» визначено, що Велика Британія не має наміру і не зобов'язана запроваджувати євро без окремого рішення з цього питання її уряду і парламенту. 16 жовтня 1996 року та 30 жовтня 1997 року уряд Сполученого Королівства повідомив Раді про свій намір не брати участь у третьому етапі економічного та валютного союзу [2]. Тож Великобританія зберегла свої повноваження у сфері монетарної політики, не передавши їх на наднаціональний рівень. 31 січня 2020 року Великобританія вже не є членом Європейського Союзу. Рішення про вихід зі складу об'єднання було прийнято за результатами проведення відповідного референдуму, на якому більшість британців проголосували за вихід зі складу ЄС.

Протокол № 16 до Договору про Європейський Союз «Про деякі положення, що стосуються Данії» передбачає виняток щодо Данії в запровадженні спільної валюти – євро. У зв'язку з тим, що 3 листопада 1993 року данський уряд повідомив Комісії про свій намір не брати участь у третьому етапі економічного та валютного союзу, до Данії застосовується виняток щодо впроваджен-

ня спільної валюти – євро. Скасування цього винятку щодо Данії може бути ініційовано шляхом направлення відповідного запиту.

Протоколом № 19 «Про шенгенське ACQUIS, інтегроване до структури Європейського Союзу» констатовано, що Ірландія та Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії не беруть участь у всіх положеннях Шенгенського acquis. За цими країнами збережено можливість прийняти інші положення цього acquis повністю або частково. Відповідно до статті 4 зазначеного протоколу Ірландія та Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії можуть в будь-який час звернутися з проханням взяти участь в деяких або всіх положеннях цього acquis [2]. Статтею 6 протоколу визначено, що Республіка Ісландія та Королівство Норвегія, які хоча й не є членами ЄС, однак залучаються до реалізації Шенгенського acquis та його подальшого розвитку.

Статтею 1 протоколу № 22 «Щодо позиції Данії» визначено, що Данія не бере участі в ухваленні Радою запропонованих заходів відповідно до Розділу V частини 3 Договору про функціонування Європейського Союзу під назвою «Простір свободи, безпеки та правосуддя». Тож жодне положення цього розділу, жоден захід, що ухвалений відповідно до цього розділу, жодне положення будь-якої міжнародної угоди, укладеної Союзом відповідно до цього розділу, не є зобов'язальними та не застосовуються щодо Данії. Статтею 5 протоколу передбачено, що Данія не бере участі у розробці та реалізації рішень та дій Союзу, які мають оборонне значення. Таким чином, Данія не бере участі у їх ухваленні. Данія не зобов'язана ані робити внесок у фінансування оперативних видатків, що випливають з таких заходів, ані надавати Союзу свої військові ресурси. При цьому стаття 7 закріплює за Данією можливість відповідно до своїх конституційних вимог інформувати інших держав-членів про те, що вона більше не бажає користуватися цим Протоколом або його частинами. У такому випадку Данія повністю застосовує всі відповідні діючі заходи, прийняті в рамках Європейського Союзу [2].

Однак вторгнення Росії в Україну спонукало до переосмислення політики безпеки та оборони в багатьох європейських країнах. Тож в 2022 році після тридцятирічного відступу від положень Європейського Союзу щодо безпеки та оборони, в Данії відбувся референдум щодо того, чи буде країна і далі відмовлятися від участі в реалізації Спільної політики безпеки та оборони, чи має долучитися до неї. Дві третини виборців проголосували за скасування відмови Данії від оборонної політики ЄС.

Протокол № 30 «Про застосування Хартії основоположних прав Європейського Союзу до Польщі та Сполученого Королівства» визначено, що «Хартія не розширює повноваження Суду Європейського Союзу або будь-якого судового органу Польщі та Сполученого Королівства на оцінку того, що закони, підзаконні або адміністративні акти, практика або діяльність Польщі або Сполученого Королівства були б несумісними з основоположними правами, свободами та принципами, які підтверджує Хартія» [2].

Іншим варіантом використання гнучкої інтеграції є проекти за участю не усіх держав-членів або з участю третіх країн – Економічний і валютний союз, шенгенська зона, Європейський економічний простір.

Економічний і валютний союз (далі – ЕВС) є важливим кроком в інтеграції економік ЄС. Заснований у 1992 році, ЕВС передбачає координацію економічної та фінансової політики, спільну монетарну політику та спільну валюту – євро [3]. Створення ЕВС із самого початку передбачало відповідність його учасників дуже жорстким економічним і фінансовим критеріям (Маастрихтські критерії конвергенції). Приєднатися до стадії створення єдиної валютної і фінансової системи Союзу могли тільки країни-члени ЄС, які виконали ці умови. Таким чином, була закладена можливість диференціації у рамках «першої опори» ЄС. Крім того, Велика Британія в протоколі № 15 до Договору про Європейський Союз, а пізніше і Данія в протоколі № 16 до Договору про Європейський Союз закріпили за собою право не брати участь в третій стадії ЕВС (тобто не вводити єдину валюту) за власним бажанням, а не через невідповідність критеріям. Таким чином, усередині Співтовариства де-факто з'явився не лише різношвидкісний розвиток, обумовлений мірою готовності держав до виконання проєктів і який має спільну мету, але і система виключень (opt-outs), заснована на небажанні окремих країн поглиблювати інтеграцію [4, с. 52].

Положеннями Маастрихтського договору 1992 року передбачено запровадження єдиної валюти для країн-членів об'єднання. Єврозону було створено в 1999 році, однак на той час вона функціонувала тільки для безготівкових розрахунків, а з 1 січня 2002 року євро вже було введено в обіг. На сьогодні до єврозони входять 20 країн ЄС, для яких євро є національною валютою та

єдиним законним платежем. Болгарія, Чехія, Данія, Угорщина, Польща, Румунія та Швеція є державами-членами ЄС, однак продовжують використовувати свої національні валюти. При цьому вищеперелічені держави зобов'язалися приєднатися до зони євро, коли будуть відповідати критеріям конвергенції.

З 1 січня 2026 року Болгарія стане 21-м членом єврозони. Рада Європейського Союзу ухвалила рішення прийняти Болгарією до зони євро. Останні три правові акти, необхідні для цього, були прийняті Радою ЄС 8 липня 2025 року.

Данія є членом ЄС, однак не використовує спільну валюту ЄС, але не через невідповідність критеріям конвергенції. Протоколом № 16 до Договору про Європейський Союз «Про деякі положення, що стосуються Данії» передбачено виняток щодо Данії в запровадженні спільної валюти. Щоправда в 2000 році уряд Данії провів референдум, на який було винесено питання щодо можливості запровадження євро, однак громадяни Данії висловилися проти цього.

Шенгенська зона – це європейський простір, на зовнішніх кордонах якого передбачено прикордонний контроль, а на внутрішніх кордонах держав, що входять в цю зону, такий контроль відсутній. Шенгенська зона включає в себе 29 європейських держав, що приєдналися до однойменної угоди в 1985 році. Це всі країни-члени ЄС, окрім Ірландії та Кіпру. Ірландія зберігає за собою право на неучасть в шенгенській зоні, при цьому застосовує свою візову політику. Кіпр має юридичні зобов'язання приєднатися до шенгенської зони пізніше. Норвегія, Швейцарія, Ісландія та Ліхтенштейн не є членами ЄС, але підписали Шенгенську угоду і тому є членами Шенгенської зони.

Європейський економічний простір складається з держав-членів Європейського Союзу і трьох країн Європейської асоціації вільної торгівлі (далі – ЄАВТ), які не є членами ЄС, а саме: Ісландія, Ліхтенштейн і Норвегія, за виключенням Швейцарії.

Угода про Європейський економічний простір набула чинності 1 січня 1994 року. Вона спрямована на зміцнення торговельних та економічних відносин між договірними сторонами та головним чином стосується чотирьох фундаментальних стовпів внутрішнього ринку, а саме: вільного руху товарів, людей, послуг та капіталу [3].

Необхідно акцентувати на наявній різниці між поняттям «гнучка інтеграція» та «посилена співпраця». Якщо перший термін охоплює усі виключення із загального поступального розвитку Європейського Союзу, то другий передбачає поглиблення євроінтеграційних процесів в певних сферах через співробітництво деяких країн-членів ЄС, однак має чітко обмежені умови застосування, які визначені установчими договорами Європейського Союзу.

У проведенні спільних політик Європейського Союзу використовуються особливі підходи до змісту та темпів інтеграції, які отримали назву «Європа різних швидкостей» та «посилена співпраця». Поняття «Європа різних швидкостей» (або «багатошвидкісна Європа» – «Multi-speed Europe»)¹ використовується для позначення ідеї про можливість неоднакових темпів інтеграції для різних країн. Тобто ті держави-члени, що мають бажання й можливості, за згоди всіх інших, можуть швидше просуватися в інтеграційному процесі в певній сфері без залучення усіх членів ЄС. Це дозволяє окремим державам Союзу утримуватися від участі у ряді проєктів, але водночас не перешкоджати іншим країнам їх реалізовувати [7, с. 41-42].

Серед причин виникнення та необхідності застосування механізму посиленої співпраці варто виділити такі: по-перше, він є способом збереження державного суверенітету і національних інтересів держав; по-друге, це альтернативний варіант інтеграції Європейського Союзу, який застосовується тоді, коли не всі держави-члени бажають інтегруватися в усі сфери співробітництва; по-третє, такий механізм сприяє збереженню Союзу в ролі інтеграційного об'єднання. Таким чином, механізм посиленої співпраці, вирішує завдання забезпечення єдності та різноманіття в Євросоюзі [8, с. 246].

Загалом концепція просунутої (поглибленої) співпраці дозволяє групам держав-членів ЄС співпрацювати стосовно розв'язання окремих питань, не вдаючись до практики укладення договорів *inter se*. Рішення про можливість/необхідність запровадження просунутого співробітництва

¹ Термін «Європа різних швидкостей» вперше з'явився у звіті прем'єр-міністра Бельгії Л. Тіндеманса. В січні 1975 р. була оприлюднена його «Доповідь про Європейський Союз», у якій він пропонував розвиток Спільнот за рахунок посилення існуючих інституцій та активізації політичного співробітництва [5, с. 5-7]. Запропонований інтеграційний механізм передбачав застосування різних швидкостей інтеграції для різних держав-членів ЄС [6, с. 1-3].

з певного питання приймається Радою ЄС за участю усіх держав-членів ЄС. Усі питання просунутого співробітництва вирішуються у рамках органів ЄС, що надає право усім державам-членам брати участь у їх обговоренні або приєднатися до просунутого співробітництва. Акти, які приймаються в рамках просунутого співробітництва можуть мати обов'язковий характер і у відповідних випадках безпосередньо застосовуються на території держав, що беруть у ньому участь. Вимогою до таких актів є відповідність нормам права ЄС [9, с. 118-119].

Ретельний аналіз положень установчих договорів ЄС дає можливість виділити основні ознаки посиленої співпраці: здійснюється на основі установ, процедур і механізмів Європейського Союзу; спрямована на досягнення цілей Союзу та захисту його інтересів; посилює подальший розвиток європейської інтеграції; така співпраця відкрита для всіх держав-членів ЄС без будь-яких обмежень у часі; застосовується виключно як крайній засіб у разі, якщо Європейський Союз не може досягти цілей такої співпраці протягом розумного строку; об'єднує щонайменше дев'ять держав-членів ЄС; акти, ухвалені в рамках посиленої співпраці, зобов'язують тільки держав-членів, що беруть участь у такій співпраці; в ході обговорення законодавства в рамках посиленої співпраці можуть брати участь усі держави-члени ЄС, однак під час ухвалення рішень – тільки учасники даного механізму [9, с. 118-119].

Посилена співпраця не застосовується у сферах виняткової компетенції Європейського Союзу, а саме: митний союз; впровадження правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку; монетарна політика щодо держав-членів єврозони; збереження морських біоресурсів відповідно до спільної політики в галузі риболовства; спільна торгівельна політика [10]. Досить поширеною серед представників наукової доктрини є ідея про те, що посилена співпраця має застосовуватися передусім в нових сферах співпраці, або в нових напрямках вже наявних сфер.

У Ніццькому [11] і Лісабонському [10] договорах посилена співпраця була поширена на сферу Спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Посилена співпраця на сьогодні реалізується і в операціях та місіях Євросоюзу.

У сфері безпеки та оборони такий правовий інструмент, як посилена співпраця, знайшов свій прояв у постійному структурному співробітництві (PESCO).

Можливість для поглиблення інтеграції країн-членів ЄС шляхом запровадження посиленої співпраці у сфері безпеки та оборони передбачено Договором про Європейський Союз. Зокрема, частиною 6 статті 42 ДЕС встановлено, що для держав-членів, військовий потенціал яких задовольняє вищі критерії, та які взяли одна щодо одної більш тісні зобов'язання в цій сфері, передбачено запровадження постійної структурної співпраці в рамках ЄС [12].

Механізм реалізації такої можливості визначено статтею 46 ДЕС. Держави-члени, що висловлюють намір брати участь у постійній структурній співпраці у сфері оборони, мають задовольняти критерії та взяти на себе зобов'язання щодо військового потенціалу, сформульовані в Протоколі № 10 Договору про функціонування Європейського Союзу від 07.02.1992 р. «Щодо постійної структурної співпраці, встановленої статтею 42 ДЕС» (далі – Протокол щодо постійної структурної співпраці).

Механізм PESCO формує юридичну платформу для спільних дій країн-членів Євросоюзу щодо створення нових військових підрозділів та проведення операцій у сфері оборони і безпеки, а також для досліджень в оборонній сфері.

У 2017 р. п. 6 ст. 42 та ст. 46 ДЕС набули практичного втілення – під патронатом Європейської ради була ініційована програма «Постійне структурне співробітництво» (Permanent Structured cooperation, PESCO) в сфері оборони [13]. PESCO – це постійний формат для поступового посилення військової співпраці держав-членів Євросоюзу, військовий потенціал яких задовольняє вищі критерії, та які готові взяти одна щодо одної більш тісні зобов'язання в цій сфері. Це амбітний, зобов'язуючий та інклюзивний проєкт в інституційних рамках ЄС для забезпечення безпеки і оборони території ЄС та його громадян. Мета створення PESCO – поглиблення і розширення співпраці у сфері безпеки і оборони, що, своєю чергою, сприятиме посиленню обороноздатності Євросоюзу і дозволить спільно протистояти військовим загрозам [14, с. 180].

13 листопада 2017 р. міністри закордонних справ двадцяти трьох держав-членів ЄС підписали декларацію про намір приєднатися до програми. Це стало першим формальним кроком до офіційного запуску PESCO.

У документі зазначалося, що PESCO є амбітною зобов'язуючою та інклюзивною юридичною основою для спільного інвестування у галузь безпеки та оборони. Обов'язкові для учасників іні-

ціативи охоплюють, у т.ч., регулярне збільшення витрат на оборону в реальних показниках. Також було визначено перелік із 17 проєктів, виконання яких є обов'язковим для залучених сторін [15, с. 148]. Ці перші 17 проєктів PESCO були затверджені Радою ЄС 6 березня 2018 р. Мова йде про першу партію проєктів PESCO. Друга хвиля проєктів була затверджена Радою ЄС 19 листопада 2018 року. До переліку внесено 17 проєктів. 12 листопада 2019 року міністри оборони держав-членів ЄС ухвалили третю партію із 13 нових проєктів в рамках PESCO. 16 листопада 2021 року Рада ЄС прийняла рішення про оновлення переліку проєктів ще 14-ма новими. П'ята хвиля проєктів була затверджена Радою ЄС 23 травня 2023 року. Перелік проєктів було доповнено ще 11 новими. 27 травня 2025 року перелік проєктів PESCO доповнено ще 11 новими проєктами. Це остання на сьогоднішній хвиля проєктів PESCO. Загалом на сьогодні таких проєктів вже 75. Частина проєктів першої і другої хвилі вже успішно завершена, більшість проєктів третьої, четвертої хвилі знаходяться на етапі випробувань, проєкти шостої хвилі перебувають на початковій стадії планування.

Висновки. Отже, гнучка євроінтеграція є правовим інструментом, що виник як реакція на розширення ЄС і збільшення розриву між інтересами та можливостями його учасників. Поява гнучкої євроінтеграції викликана бажанням попри неоднорідність можливостей та пріоритетів членів ЄС, все ж рухати вперед процес поглиблення співпраці. Гнучкі механізми загалом є інструментами для досягнення поставлених цілей попри наявні протиріччя. Разом з тим, гнучка євроінтеграція не просто дає можливість просувати інтеграцію, а ще й підвищувати ефективність взаємодії в окремих напрямках співпраці, мінімізувати гальмівні фактори подальшого руху. Гнучка інтеграція у формі системи різних виключень застосовувалася і продовжує застосовуватися в різних сферах розвитку ЄС. Наприклад, це виключення, що в різний період були застосовані до Великої Британії (право не впроваджувати євро як національну валюту, збереження повноважень у сфері монетарної та візової політики), Данії (право не впроваджувати спільну валюту – євро, не брати участь у розробці та реалізації рішень та дій Союзу, які мають оборонне значення), Ірландії (право не брати участь у всіх положеннях Шенгенського *acquis*), Польщі та Великобританії (Хартія основоположних прав ЄС не розширює повноваження Суду ЄС абонаціональних судових органів на оцінку того, що закони, підзаконні або адміністративні акти, практика або діяльність держави є несумісними з положеннями Хартії). Іншим варіантом використання гнучкої інтеграції є проєкти за участю не усіх держав-членів або з участю третіх країн – Економічний і валютний союз, шенгенська зона, Європейський економічний простір. Крім того, до деяких механізмів гнучкої співпраці можуть бути долучені й треті країни. Це становить особливий інтерес і для України.

Акцентовано на наявній різниці між поняттям «гнучка інтеграція» та однією з найбільш недосліджених її форм – «посиленої співпраці». Якщо перший термін охоплює усі виключення із загального поступального розвитку Європейського Союзу, то другий передбачає поглиблення євроінтеграційних процесів в певних сферах через співробітництво деяких країн-членів ЄС, однак має чітко обмежені умови застосування, які визначені установчими договорами Європейського Союзу. Практичною формою втілення посиленої співпраці є постійне структурне співробітництво у сфері безпеки та оборони (PESCO), можливість впровадження якого передбачена частиною 6 статті 42 ДЕС, а механізм реалізації – статтею 46 ДЕС та Протоколом № 10 Договору про функціонування Європейського Союзу від 07.02.1992 р. «Щодо постійної структурної співпраці, встановленої статтею 42 ДЕС». У 2017 р. п. 6 ст. 42 та ст. 46 ДЕС набули практичного втілення – під патронатом Європейської ради була ініційована програма «Постійне структурне співробітництво» (Permanent Structured cooperation, PESCO) в сфері оборони. Дана програма наразі успішно реалізовує 75 проєктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савка В.Я. Напрями впровадження в ЄС гнучкої інтеграції та її форми – просунутої співпраці. *Регіональні студії*. редкол.: М.М. Палінчак (голов. ред.), Ю.О. Остапеч, В.М. Бокоч та ін. – Ужгород: Видавничий дім: Гельветика. – 2021. – Вип. 25. С. 33–37. Бібліогр.: с. 37 (12 назв); рез. укр., англ. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/25/8.pdf>.
2. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 01.08.2025).

3. Glossary:European Economic Area (EEA) – Statistics Explained. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title= Glossary:European_Economic_Area_\(EEA\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European_Economic_Area_(EEA)) (дата звернення: 01.08.2025).
4. Савка В.Я. Особливості процесу гнучкої інтеграції в Європейському Союзі: дис. ... д-ра політичних наук. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. 251 с.
5. Tindemans L. Report to the European Council. Bulletin of the European Communities. 1975. Supplement 1/76. P. 32.
6. Thomson G. Address on the Tindemans Report (Brussels, 1 March 1976). Archives historiques des Communautés européennes. Florence, Villa Il Poggiolo. Dépôts, DEP. Emanuele Gazzo, EG. EG 121.
7. Перепьолкін С. М. Право Європейського Союзу. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1117/11.1.pdf> (дата звернення 20.11.2020).
8. Микієвич М.М. Правові засади організації та діяльності Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки: дис. д-ра юрид. наук. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2006. 411 с.
9. Міжнародне співробітництво держав-членів Європейського Союзу у сфері безпеки та оборони: монографія / Петренко Ю.В. Київ: Видавництво ФОП ОСТРОВСЬКИЙ А.О., 2025., 224 с.
10. Лісабонська угода (договір про реформування Європейського Союзу) від 13.12.2007 р. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29057.pdf> (дата звернення: 01.08.2025).
11. Ніщський договір про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, Договорів про заснування Європейських Співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів від 26.02.2001. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU01131> (дата звернення 01.08.2025).
12. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 01.08.2025).
13. Permanent Structured Cooperation – PESCO Deepening Defence Cooperation among EU Member States. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/pesco_factsheet_19-10-2017_1.pdf (дата звернення 01.08.2025).
14. Петренко Ю.В. PESCO та Європейська ініціатива з інтервенції: єдина мета та різне бачення ідеї європейської оборони. Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку: зб. наук. статей за матеріалами III Всеукр. наук. практ. конф. з європ. права (м. Харків, 15 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 179–183.
15. Сіденко В. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС. Київ: Заповіт, 2018. 214 с.